

Лидија Д. Палуровић*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет, докторанд

Оригинални научни рад
Примљен: 06. 09. 2022.
Прихваћен: 15. 11. 2022.

ПОРЕКЛО И ЕПСКИ АТРИБУТИ МАРКА КРАЉЕВИЋА И КРАЉА АРТУРА

Ликови Марка Краљевића и краља Артура у јужнословенском односно англосаксонском контексту заузимају истакнуто место у културним, књижевним и уметничким токовима. Премда су јунаштво, витештво и друга обележја њихових епских биографија сусретне тачке ликова Марка Краљевића и краља Артура, на нашим просторима није било аутора који су се бавили директним поређењем заједничких мотива који ова два јунака доводе у близак однос. С обзиром на то да тематско-мотивски систем епске биографије јунака у пуном обиму захвата широк спектар мотива и тема, у овом раду бавићемо се пореклом Марка Краљевића и краља Артура, као иницијално најзначајнијим атрибутским обележјем, али и атрибутским својствима која из порекла јунака происходе. Имајући у виду да се порекло јунака најизразитије одражава на порекло снаге јунака и његово оружје, као и на то да у овим сегментима епске биографије Марка Краљевића и краља Артура постоји значајан степен преклапања, успостављање мотивских паралела у оквирима ова два атрибутска својства, која су са пореклом у најприснијој вези, биће тема овог рада.

Кључне речи: Краљ Артур, Марко Краљевић, епска биографија, порекло, снага, оружје.

У тематско-мотивском систему који обједињује елементе епске биографије јунака, поједина обележја представљају иницијалне форме из којих происходе остала атрибутска својства. Тако, порекло и рођење јуна-

---

* lidijapalurovic@gmail.com

ка представљају примарна атрибутска обележја портрета епског јунака, будући да из њих произлазе остали елементи као што су снага и оружје.

Од свих сегмената животног циклуса епског јунака усмена и писана традиција значајну пажњу посвећују пореклу јунака, које у свим традицијама обилује фантастичким елементима (Rank 1914: 1). Са појавом античких јунака, елементи концепта јунаковог порекла етаблирали су у јасно оцртане моделе који се очито „темеље на једном врло древном прототипу” (Schubert 1890: 3) који је био разнолико тумачен на различитим просторима и у који је народни певач утискивао атрибуте аутентичног националног амбијента.

Поменута парадигма у античкој тридицији сагледава епског јунака као неку врсту оваплоћеног божанства. Он је обично дете знаменитих родитеља (Едип је син Лаја и Јокасте), неретко је јунак непознатог порекла (Саргон Акадски), међутим, најчешће сведочимо најстаријем концепту који епског јунака ставља у близак однос са божанством – у грчкој традицији, Херакле је син врховног бога Зевса и смртнице Алкемене, у старој индијској традицији јунак Карна плод је односа девице и бога сунца Сукре, док Придерија из келтске митологије у подручја *оностраног* одводи његов отац, такође божанство (Miller 2000: 72). Поред необичног порекла утемељеног у митском амбијенту, судбина епских јунака од самог рођења и јединствене околности њиховог опстанка упућују на аутентичност његове личности и судбинско предодређење за значајне подвиге.

У епизи свих народа, о детињству као најранијем добу животног циклуса јунака мало је података. Херакла одгајају пастири, Карну и Мојсија, пуштених низ реку у котарици, подижу знаменити људи, ван очију јавности. По речима Дина Милера, понекад се „темпорална карика измешта и сажима, те јунак ступа на сцену као дете-јунак, па чак и као дојенче које показује знаке будуће изузетне личности” (Miller 2000: 84).

У сагласју са начелима архетипског обрасца, у јунаковој биографији, прелаз од детињског ка зрелом добу најчешће бива изостављен. Његова несвакидашња појава на сцену ступа неочекивано, те не сведочимо постепеном јунаковом стасавању. Разлоге овом „прећутном” измештању јунака у „изолацију” можда треба тражити у чињеници да је удео божанског у епском јунаку толико доминантан да подразумева неопходност његовог удаљавања из света у најранијем животног добу. Имајући у виду његове надљудске моћи, јунак се, по речима Џозефа Кембела, мора повући са „светске позорнице секундарних последица у каузалне зоне психе” (Campbell 2007: 43). Ово одсуство јунака из „света” може се тумачити као период дубинске припреме за излазак на животну сцену на којој, када се појави, јунак побуђује пажњу присутних као носилац изузетних

моћи, најчешће оличених у надљудској снази и појави која наговештава јунакову посебност и изабраност.

Уплитање божанског или митског елемента у порекло јунака обезбеђује му приступ божанској равни, што јунаку омогућава интерпланарност, односно „скоковито кретање по различитим нивоима егзистенције” (Лома 2002: 13), при чему се јунак не задржава само у оквирима људског и овоземаљског, већ се једнако природно креће и у пределима оностраног, представљајући својеврсног медијатора између светова. Како својим пореклом дотиче мистичне просторе, тако његова снага није од овог света, а ни други епски атрибути, као што су оружје или коњ.

Порекло јунака

Кроз богату традицију која се исплела око лика Марка Краљевића у јужнословенској народној епизи, сведочимо различитим начинима обликовања теме његовог порекла и рођења, а константа свих варијаната јесте потреба да се великом јунаку, какав је Марко, обезбеди необично порекло.

Упркос доминантно надљудским квалитетима, Марко Краљевић се везује за конкретан историјски прототип, стога мора имати људско порекло. Његово рођење проистиче из Вукашиновог брака са Јевросимом, сестром војводе Момчила, Марковог епског претка, од кога он наслеђује посебна јуначка својства. Ово је у складу са идеолошким и иницијацијским сижеима српске епике по којима сроднички пар ујак-сестрић има средишње место (Лома 2002: 85). Успостављање авункулатске епске везе између Марка и војводе Момчила, чији је епски лик „остао недоречен” (Матицки 1999: 7), разумљиво је и с обзиром на значајан утицај матријархалних вредности у системима усмене традиције јужнословенских и балканских народа (Златковић 2006: 21) тога времена. По другој линији, неконгруентност између личности краља Вукашина, с једне стране, који је у народу „заувек остао запамћен као цареубица” (Самарџија 2015: 38) и због чега на њега „грми анатема” народне традиције (Зуковић 1985: 8) и Јевросиме, са друге стране, која је стожер етичког кодекса који ће се развити и код Марка, резултује усложњавањем околности и потребом проналажења тачке ослонца у јунаку из старије традиције од кога ће Марко наследити физичку снагу и етичке вредности. Негативна рецепција Краља Вукашина у народном епосу и његов статус антијунака онемогућили су успостављање прихватљиве везе између јунака и његовог оца, те ће Марку народни певач „чисто” епско порекло обезбедити из јуначког фонда старије епохе.

За прибављање надљудског порекла јунака у усменој књижевности постоје етаблирани обрасци: „женидба јунака вилком” и „змај љубавник”, и оба модела искоришћена су када је опевано рођење Марка Краљевића (Делић 2006: 191). Марко је рођен из љубавне везе краља Вукашина и виле, те ће се кроз натприродна својства митског претка (виле) Марку обезбедити читав систем митских својстава која његов епски лик разликују од других јунака (Златковић 2006: 22).

Поред вилинског, лику Марка Краљевића приписује се и змајевско порекло, што упућује на трагове тотемизма у генетској структури јунака (Пешикан-Љуштановић 2002: 33), међутим, у народној епци и предању, народном веровању и митологији није реч о песничким метафорама (Шмаус 2011: 361), већ је змај антропоморфизан, а од старог змајског лика остала су само обележја (Чајкановић 1973: 43) – змајево коло под пазухом или вучја шапа. Змај је, уз то, симбол заштите племена, те се Марку, имајући у виду и његову историјску функцију заштитника, и са мушке стране, додатно обезбеђује натприродно порекло.

Насупрот Марковој дубоко рељефној и комплексној личности, биографија краља Артура потекла на западноевропском простору знатно је сужена, с обзиром на концентрисање казивача и аутора на ограничени број сегмената тематско-мотивског комплекса. Ранија, келтска традиција, усредсређена је на мотиве који проистичу из Артуровог ратничког ореола, док је у артуријанској књижевности несумњива доминација Артуровог витешког статуса. У поменутиим оквирима, различите традиције неретко су из претходних времена само преузимале готове форме и проширивале постојећи корпус увођењем нових личности или догађаја. Такав усмено-поетски „третман” елемената система херојске биографије одражава се на сложеност карактеризације лика краља Артура, којој последично недостаје дубина и слојевитост. У поређењу са мотивом витештва и сродних елемената, који заузимају централно место у каталогу атрибутских својстава Артурове херојске биографије, мотив његовог порекла и рођења није се развио, те је у начелу задржао иницијалну једнообразност.

У складу са захтевима епске биографије порекло краља Артура везује се за знамените личности британског простора – краља Утера Пендрагона и војвоткињу Игрејн. Насупрот Марку Краљевићу који има иманентно мистично порекло, артуријанска традиција митско порекло Артуру обезбеђују кроз друге модалитете. Његово рођење и необична судбина најављују се светлосном симболиком – небеским знацима, у амбијенту пуном мистике. У последњим данима Амбросијуса Аурелијуса, краља Брита, његов брат Утер Пендрагон, враћајући се из војног похода,

на небу угледа звезду са зраком на чијем се крају налази ватрена кугла у облику змаја, а из чијих чељусти исијавају два снопа светлости. Мерлин, представник света мистике, Утеру Пендрагону, чије име на језику Брита означава „змајеву главу”, предочава да звезда наговештава његов скори долазак на престо и предсказује рођење знаменитог наследника трона, коме ће се поклонити све околне земље (Monmouth 1999: 137-138).

Змајевитост јунака намеће се као константа у многим традицијама, па тако и у келтској, у којој змај као митолошко биће симболизује моћ и мудрост, али и предсказује догађаје који доносе значајне промене. Оба ова значења читују се у епизодама из живота краља Артура – по тумачењу Мерлина, посредника између *овог* и *оног* света, змај из Артуровог сна представља сâмог Артура, док је змај на Артуровој златној круни, на наслону његовог трона и огртачу симбол моћи и мудрости (Malory 2014: 1062)

Зачеће краља Артура такође се одвија у простору бременитом магијским елементима. Краљ Утер Пендрагон пожели да присвоји за себе војвоткињу Игрејн, жену војводе од Корнвала. Уз помоћ чаробњака Мерлина, Утер ће попримити изглед војводе од Корнвала како би јој се приближио. Након што Утерова војска убије његовог супарника, Утер Пендрагон се ожени војвоткињом Игрејн. Из тог односа роди се Артур кога Утер, по завету, предаје Мерлину да одраста далеко од двора.¹ На овај начин реализују се два елемента архетипског обрасца: а) Артурово зачеће одвија се под мистичним околностима, б) рођење јунака праћено је његовом изолацијом из овог света, чиме се припрема позорница за његов чудесни повратак, искушавање његових натприродних моћи и иницијацију у свет пустоловине.

Осим необичног порекла, које се у оба случаја индиректно доводи у везу са митолошким поретком исказаним кроз представе са змајем, етички квалитети ликова Марка Краљевића и краља Артура специфично се преносе по вертикали, и то са мајчине стране, премда је тај утицај различито мотивисан.² Приметно је, међутим, да у портретисању Игрејн, мајке краља Артура, карактеризација није заснована на стабилном етичком систему, будући да Игрејн преко гнусног чина Утера Пендрагона прелази готово са равнодушношћу. Казивачу је, очито, била предоминантна функција

¹ Начин на који Утер Пендрагон осваја Игрејн заправо је интернационални мотив божанства које прилази жени, примарно девици. У апокрифној причи из Александриде, последњи египатски фараон Нектанебо II, након пораза у последњој бици, уместо у Нубију одлази у двор Филипа II Македонског, и у лику чаробњака приближи се Олимпији. Из те везе роди се Александар Македонски.

² Артуријанска традиција нема дотицаје са матријархалном културом.

коју Игрејн има – да на свет донесе будућег краља Брита. Сва је прилика да етичност поступака који су довели до испуњења те функције није у фокусу ни казивача, а ни колектива.

Насупрот Игрејн, у српском и балканском народном епосу, мајка Јевросима је носилац каталога моралних норми, а њена функција мотивисана је успостављањем и одржањем тог моралног склопа у Марковој личности.

Јунаштво је својство мушких предака Марка Краљевића и краља Артура. У њиховом поређењу, уочљиве су појаве које указују на извештан степен преклапања. У песми *Женидба краља Вукашина*, Вукашин на етички неприхватљив начин настоји да се приближи жени јунака из истог табора, што му консеквентно додељује негативни предзнак. До краја изведена нечасна намера тумачи се у кључу размимоилажења етичког става народног певача и колектива, са једне стране, и Вукашина са друге, што је довело до инвертовања позиција јунака и његовог противника (Петковић 2016: 156). Иако се он на крају песме каје због свог недела, строгом етичком суду колектива то није било довољно да његов положај ревитализује. Разлоге томе вероватно треба тражити у Вукашиновом историјском прототипу каквог га је тумачио народни певач и колектив.

Безмало идентичан поступак – преотимање жене јунака из истог табора – у англосаксонској књижевности има готово сасвим супротну рецепцију. Иако би се са етичке стране могло очекивати да ће чин Утера Пендрагона бити осуђен као невитешки, његови поступци се у оквирима артуријанске традиције не тумаче као морално недопустиви. Његов чин да магијским средствима освоји већ удату жену и чак смакне њеног мужа се потпуно релативизује, те изостаје осуђивање од стране колектива. Закључујемо да је, као и у случају војвоткиње Игрејн, превиђање нечасног понашања Утера Пендрагона од стране казивача и колектива примарно мотивисано његовом главном функцијом, односно задобијањем изузетног порода, упркос нелегитимности таквог акта. Штавише, тај чин рационализује се као поступак који ће допринети да се порекло јунака проистекло из незаконите везе учини загонетним и тако подесним за обликовање његовог лика у архаичној епици (Пешикан-Љуштановић 2002: 35).

Порекло јунака и порекло снаге

Јунакова снага је најчешће стожер његове херојске биографије, а најчешће полазиште његових натприродних моћи јесте јунаково митско порекло, будући да сведена искључиво на овоземаљску раван његова физичка моћ не би могла да се развије до епских димензија. Стицање чудесне

снаге „условљено је комплексом општих интернационалних представа” (Златковић 2006: 28) које су у блиском дотицају са митским комплексом (Самарџија 2008: 37–38), а кога налазимо и код древних јунака.

Детињство је период животног циклуса јунака у коме он, по правилу, стиче надљудску снагу. Овај поступак одвија се у оквиру типски устаљене парадигме: јунак знаменитог порекла након мистичног рођења стасава далеко од очију јавности, најчешће одгајан међу непознатим људима, каткад и зверима. Модалитети надаље варирају у оквиру различитих традиција. Јунак се у најранијем добу најчешће сусреће са представником мистичног света, при чему се активирају његове функције које ће му обезбедити натприродну физичку моћ. У другим традицијама, о јунаковом детињству не знамо готово ништа, али сведоци смо његовој чудесној снази након окончања периода његове удаљености из света.

О Марковом стицању необичне снаге сазнајемо из других традиција јужнословенског и балканског контекста, јер српских песама о начину задобијања његове чудесне снаге готово да и нема. Једна бугарска песма, записана у Банском, говори о томе како Марко, када напуни седам година, одлази у Пирин планину где покрај језера затиче уплакано и од сунца изгорело самодивско дете. Марко му направи хлад певајући му успаванку:

„нани, нани мило горско чедо
нани нани мила да порастеш
па ћу тебе ја сестрицом звати.”³

Кад то зачује горска самодива (вила), дететова мајка, поручује му да то не може бити док се Марко не насиса самодивског млека. Маркова снага биће искушавана уобичајеним подизањем и бацањем огромног камена и сисаће вилинско млеко догод не успе да подигне камен и баци га тако далеко да „више с' нигде камен не пронађе” (Иванова 1997: 75–76). Ова песма илуструје уобичајени образац стицања натприродне физичке моћи јунака: јунак најпре чини услугу митском бићу (вили), за коју га она награди даривањем необичне снаге. Његова трансформација условљена је успостављањем духовног односа вишег реда са вилкама – чином братимљења/сестримљења, који је пресудан за посвећење јунака у свет мистике. Остваривањем специфичне духовне везе, вила постаје и његова мајка по млеку, а дете-вила његова посестрима, што се даље преноси на

³ СБНУ 53, стр. 324, бр. 144, извор наведен у: Р. Иванова 1997:76. У српској грађи овај мотив је предмет предања о стицању изузетне снаге, а такође се „тумачи” као знак вилинске захвалности.

проширење делокруга функција које вила задобија – она је сестра, али и помоћник, заштитник и посредник између *овог* и *оног* света.

Није само вила она која помаже Марку, већ и она јунака призива у помоћ. Такав сиже је у функцији приказа јунакове супериорности над становницима оностраног света, с обзиром на интерпланарност која му обезбеђује природно кретање и у хтонском окружењу. У песми *Марко Краљевић и вила*, када вила устрели војводу Милоша, јер је певао планином, завидећи му што је у Милоша лепши глас него у ње, Марко Краљевић ухвати вилу и принуди је топузом да извида јунака.

Краљ Артур келтског предања је у потпуности урођен у свет магије. Он столује у краљевству келтског света пуног звери, вештица, једнооких дивова, патуљака, вила и чаробњака. Артур влада и овим светом, али се са својим ратницима спушта и до самог предворја пакла. Артур келтске традиције, као и наш Марко, има инхерентну митску снагу коју добија од бића из магијског света. Његова хиперболисана снага и моћи проистиче из старе келтске религије и митологије, с обзиром на то да су на Артура, као уосталом и на јунаке балканског и јужнословенског контекста, пренесене функције старих божанстава.

У артуријанској традицији, мотив јунакове снаге такође је у спречи са светом мистике, али у измењеном контексту, јер јунакова ратничка доминација уступа место суптилнијим формама које ће свој израз најобухватније наћи у витешким мотивима. Краљ Артур витешког романа нема иманентну мистичну силу, већ је са магијским светом уједињен преко моћног оружја – чудесног мача Ексакалибура. Уз то, Артурова снага нужно је условљена функцијама из делокруга помоћника. Краљ Артур, као и Марко Краљевић, има свог мистичног пратиоца – чаробњака Мерлина. У делу Џефрија од Монмута, Мерлин је пророк Фортиргена и Утера Пендрагона, али не и Артуров. Тек у делу Томаса Малорија, делокруг функција чаробњака Мерлина се проширује, те он постаје неизоставна карика у сваком сегменту живота краља Артура. Он је, напосто „инструмент (Артурове) судбине” (Fee 2019: 110) и Артурова веза са оностраним светом, а његово присуство је од кључног значаја за Артура.

Порекло јунака и његово оружје

Мотив задобијања оружја од божанства је такође интернационалан, баш као и порекло јунака и порекло његове снаге, те се надовезује на поменути мотивски низ, што је и појмљиво, имајући у виду да атрибутска својства јунака сагледавамо као јунакова персонализована обележја. Јунаке

митског херојског пантеона такође препознајемо по њиховом јединственом оружју: Аполон и Одисеј познати су по вештини руковања луком и стрелом, Хераклово најсиловитије оружје је тољага, коју налазимо и код неких скандинавских божанстава. Хад има двокраку виљушку којом је уништавао све пред собом, али и штап којим је душе мртвих могао да врати у свет живих. Велики ратници средњег века носе мач, као на пример Карло Велики и његов витез Роланд и, наравно, краљ Артур.

Специфично обележје Марковог епског лика је његово оружје. У начину задобијања овог атрибутског својства читује се Марков однос са вилом која, као представник мистичног света, преузима вишеструке функције, у оквиру којих ће му посредно обезбедити и оружје – сабљу (Лукић, Златковић 1996: 25)

Иако Марково оружје није чаробно, као што је то иманентно Артуров мач, специфичност да му у задобијању оружја помаже биће из хтонског света, вила, довољна је да се њена божанска својства посредовањем пренесу на Марково оружје.

Развијен епски портрет Марка Краљевића укључује разнолике могућности да велики јунак какав је Марко дође до изузетног оружја. Осим што му у томе помаже вила, Марко задобија оружје кроз дарове и мегдане. Правдајући се мајци због мноштва сабљи које су му у поседу, Марко говори:

„Није Марко купов'о за благо!
Ове што су златне посјеклице,
То су мајко, моје даровнице.
Ове што су у крв укапане,
Ово су ми сабље од мејдана.
Ђе гођ Марко оде у сватове,
Додоше ми сабљу од дарова.” (Лукић,Златковић 1996: 8)

Указивање Мајке Јевросиме на хипотетичку материјалну вредност Маркових сабљи отвара простор за разумевање семантичке и симболичке вредности које поменуте сабље за њега имају. Његово дубоко поштовање према јунацима које је на мегдану погубио и до чијих је сабљи дошао демонстрира стабилан етички кодекс и развијен витешки дух:

„Али оне у крв укапане,
Не би ми се лако исплатиле
Јер су сабље у јунака биле,
Кроз јуначке пролазиле руке.” (Лукић,Златковић 1996: 8)

Од свег оружја које Марко има у поседу – сабље, мачеви, бојна копља, оружје по коме је препознатљив је буздован или топуз (шестоперац). Иако у српској усменој традицији митски комплекс овог оружја није развијен, не може му се у потпуности укинути митска димензија (Златковић 2006: 36) с обзиром на често присутан мотив бацања топуза/буздована у небо кога проналазимо код Марка, али и код других митских јунака (Муса Кесеџија, Терзелез Алија, Свјатагор). Као неизоставни део Марковог описа приликом опремања, буздован учествује у хиперболизацији јунака, појачавајући његову снагу и страх који покреће међу митским и епским противницима (Самарџија 2008: 47).

С обзиром на витешки концепт на коме је саздана артуријанска традиција, мач је централна тема артуријанске легенде, а мистично порекло Артуровог мача је опште место његове епске биографије.

Уврстивши име Сигфридовог мача Балмунга у речник имена ликова у немачкој „Песми о Нибелунзима”, уз објашњење да „у херојској поезији мач представља личност” (Hatto 1965: 391), Хато указује на статус који је оружје у старим традицијама имало за јунака. „Оно није представљало само обичан предмет, већ и обележје јунакове импозантне моћи” (Bowra 1952: 154). Сигурдов мач звао се Грам, Роланд је имао Дурендала. У велшкој причи *Килух и Олвен* из збирке *Магиногион*, у сцени у којој Килух моли Артура да му помогне у потрази за Олвен, Артур му одговара да му може дати све што му на ум падне, али му не може уступити свој „мач Caledfwlch, копље Rhongomuniad, штит Wynneb Gwrthucher, нож Carnwennan”⁴. Овај „попис” предочава да се јунак келтске традиције идентификује са својим оружјем и упућује на његов унутрашњи императив да се од њега никада не одваја.

Иако је краља Артура прославио чувени мач *Екскалибур*, најранији извори наводе да је штит део ратне опреме који се иницијално везивао за Артура, а да је мач тек у витешкој традицији преузео доминантно место. У Артуријанској легенди, краљ Артур има два мача. Први је Мач у Камену, који није извор Артурове снаге, већ само симболизује Артурово право да влада Бритима. У простору „испуњеном дубоким митским набојем” (Fee 2019: 109) млади Артур ће показати своју митску предодређеност за владаоца и извући мач из камена, и тиме покренути Артуријанску легенду. По законитостима архетипског обрасца, овом чину претходи успостављање мистичне везе са посредником из делокруга помоћника (Мерлин) који ће му обезбедити приступ магијским подручјима, након чега следи иницијација јунака у свет магијских обележја и његов коначан исход у свет

⁴ *Culhwch an Olwen*, part one, <http://www.ancienttexts.org/library/celtic/ctexts/culhwch.html>

авантуре. У овом поступку приметан је структурално идентични образац посвећења коме сведочимо у Марковој епској биографији.

Извлачење мача из корица у функцији обезбеђивања законите владавине јунака је интернационални мотив који је стигао и до наших простора.⁵ У песми „Марко Краљевић познаје очину сабљу” истоветно је мотивисан поступак – сабљу Вукашина краља моћи ће из корица да извуче само његов син Марко.

Други мач краља Артура, кога му дарива Госпа из Језера (*Lady of the Lake*), је *Екскалибур*. Насупрот Мачу из Камена, *Екскалибур* је истински носилац магијске силе у Артуровој, али и у руци било ког ратника. Корице *Екскалибура* су незаслужено предмет мање пажње у односу на мач, будући да су, по Мерлиновим речима десет пута вредније од мача, јер јунака штите од проливања крви у боју (Malory 2014: 41). Мач Артуру даје моћ, док се корицама приписује апотропејска функција и јунак у потпуности заодева магијском силом.

Хтонска природа Артуровог оружја подразумева да се оно држи на скровитом месту (као што и Марко Краљевић и други змајевити јунаци своје мистичне епске атрибуте, коња или оружје, држе у потаји), тако за место где се држи *Екскалибур* зна Артур, али и Гинивер. У алитеративној верзији *Смрти краља Артура*, наилазимо на познати мотив издаје жене, која упућује на истоветни мотив епске песме о војводи Момчилу. Када Артур у кључној бици код Бадона примети *Екскалибур* у рукама Мордредра, он спознаје Гиниверину издају што, према законитостима епске парадигме, уједно наговештава јунаков скори крај.

Екскалибур је искован на митском острву Авалон, а намењен је краљу Артуру. Магијска моћ овог мача активирана је тако да само у руци краља Артура штити интересе Брита. Насупрот Маркових епских атрибута, коња или сабље, на које се преносе Маркова епска својства, мач краља Артура не преузима својства јунака који га поседује. Он има иманентну магијску моћ, али је само у рукама краља Артура симбол заштите народа. Артур до *Екскалибура* долази уз остваривање функција његових магијских помоћника, чаробњака Мерлина и Госпе из Језера (*Lady of the Lake*), владарке подземног света. У свом одласку у магијски свет Авалона, на крају свог живота, Артур мач баца у језеро и тако и њему, а не само себи, обезбеђује место у легенди.⁶ Овај мотив, такође интернационализован и идентично

⁵ О утицајима западне витешке књижевности на јужнословенску народну епiku детаљније у: Н.Банашевић 1935

⁶ Ритуал „враћања” оружја у реку, језеро или море има утемељење старом келтском обичају да се оружје палог ратника врати божанству, у воду – реку или језеро (Stocker & Everson 2003: 280).

мотивисан, познат је и у нашој усменој народној традицији. Марко Краљевић се пред смрт растаје од својих епских атрибута – Шарца, сабље, бојног копља, и на крају и од буздована, кога баца у море. Елиминацијом својих епских атрибута јунак им обезбеђује бесмртност, те тако и они постају атрибути који имају сопствену епску биографију.

Закључак

Марко Краљевић и краљ Артур носиоци су специфичних епских обележја утемељених у свету мистике. Њихово необично порекло, доследно развијено у митском амбијенту, представља иницијално најзначајније обележје њихових епских биографија, будући да се нужно рефлектује на остала атрибутска својства, у првом реду на снагу и оружје. Интерпланарно кретање јунака условљено је и функцијама из делокруга помоћника који представљају незаобилазне елементе преко којих Марко Краљевић и краљ Артур долазе до херојских обележја, најчешће надљудске снаге и чудесног оружја, која им обезбеђују митску димензију.

Анализа мотива у оквирима поменутих атрибутских обележја, заснована на законитостима архетипске матрице, указује на утемељеност оба јунака у миту, а компарација њихових епских биографија у сегментима поменутих атрибутских својстава указује на значајна преклапања.

ЛИТЕРАТУРА

Банашевић 1935: Н. Банашевић, *Циклус Марка Краљевића и одјеци француско-талијанске витешке књижевности*, Скопље.

Баура 1952: С.М. Bowra, *Heroic Poetry*, London: McMillan & Co. LTD.

Бромвич и Еванс 1992: Bromwich, R., Evans, D.S. (eds.) *Culhwch and Olwen*, Cardiff: University of Wales Press.

Делић 2006: Л. Делић, *Живот епске песме*, Женидба краља Вукашина, у кругу варијаната, Београд: Завод за уџбенике.

Златковић 2006: И. Златковић, *Епска биографија Марка Краљевића*, Београд: Рад-КПЗ Србије-Институт за књижевност и уметност.

Зуковић 1985: Љ. Зуковић, *Народни еп о Марку Краљевићу*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Иванова 1997: Р. Иванова, *Повраћена вода* (Одлике митолошког слоја епског циклуса о Марку Краљевићу), превео Бошко Сувајџић, *Марко Краљевић – Историја, мит, легенда*, Београд: Расковник, 67–128.

Кембел 2007: J. Campbell, *Junak s tisuću lica*, preveo Vladimir Cvetković Sever, Zagreb: Fabula Nova.

Лома 2002: А. Лома, *Пракосово*, Београд: Балканолошки институт САНУ.
Лукић, Златковић 1996: М. Лукић и И. Златковић, *Антологија народних песама о Марку Краљевићу*, Београд: Нови дани.

Малори 2014: Т. Malory, *The King Arthur Collection, Le Morte d'Arthur*, Marplewood Books, online resources.

Матицки 1999: М. Матицки, *Историја као предање*, Београд: Рад, КПЗ Србије.

Милер 2000: D. A. Miller, *The Epic Hero*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Петковић 2016: Д. Петковић, Р. Епски антијунак, *Савремена српска фолклористика* III, Београд, 153-162.

Пешикан-Љуштановић 2002: Љ. Пешикан-Љуштановић, *Змај десном Вук – мит, историја и песма*. Нови Сад: Матица српска.

Ранк 1914: О. Rank, *The Myth of the Birth of the Hero (A Psychological Interpretation of Mythology)*, New York: Nervous Mental Diseases Publishing Co.

Самарџија 2008: С. Самарџија, *Биографије епских јунака*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Самарџија 2015: С. Самарџија, А јунака нема, као Марко. (Осврт на историју тумачења једне епске биографије), *Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима*, Београд: Филолошки факултет, X, 25–61.

Стокер и Еверсон 2003: D. Stocker, P. Everson, P. The Straight and Narrow Way: Fenland Causeways and the Conversion of the Landscape in the Witham Valley, Lincolnshire, У: М. Carver (ed.), *The Cross Goes North: Processes of Conversion in Northern Europe, AD 300-1300*, 271-288. York: York Medieval Press.

Шуберт 1914: Н. Schubert, *Darstellung der Cyrussage*, Breslau, 1890, у: О. Rank, *The Myth of the Birth of the Hero (A Psychological Interpretation of Mythology)*, Nervous and Mental Disease Publishing Co., New York, 1914, 3.

Фи 2019: С. R. Fee, *Arthur God and Hero in Avalon*, London: Reaction books.

Хато 1969: А. Т. Hatto, *The Nibelungenlied*, Harmondsworth: Penguin.
Чајкановић 1973: В. Чајкановић, *Мит и религија у Срба*, Београд: Српска књижевна задруга.

Шмаус 2011: А. Шмаус, *Студије о јужнословенској народној епизи*, Београд: Службени гласник.

Lidija D. Palurović

THE ORIGIN OF THE EPIC HERO AND ORIGIN-RELATED FEATURES

Summary

Numerous international motifs which we recognize in the characters of King Arthur and Prince Marco were acquired through history by various nations which modelled them and gave them new forms and quality. Given that Prince Marco and King Arthur are the paragons of universal ethical principles in south-slavic and anglo-saxon epic and literature, they have aptly held the prominent place in cultural, literature and artistic contexts of different nations throughout history. Although heroic and other knightly traits of Prince Marco and King Arthur are *locus communis* of their characters, no comparative studies on their mutual heroic qualities have been conducted in Serbian literature so far. Since the thematic and narrative postulates of the heroic biography includes a wide scope of motifs and topics, this paper aims to present the heroic origin of Prince Marco and King Arthur as the initial feature of their heroic biographies which governs other heroic traits. As the nature of origin of a hero has a vital impact on the origin of the hero's strength and his weapons, the objective of this paper was to demonstrate the degree of overlapping of the origin-induced heroic traits in epic biographies of Prince Marco and King Arthur.

Key words: Prince Marco, King Arthur, heroic biography, origin, strength, weapons